

УДК 159.97

[https://doi.org/10.52058/2786-4952-2022-2\(7\)-800-810](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2022-2(7)-800-810)

Бочелюк Віталій Йосипович доктор психологічних наук, професор, Заслужений працівник освіти України, професор кафедри соціальної роботи та психології, Національний університет «Запорізька політехніка», вул. Тургенєва, 39, м. Запоріжжя, 69063, тел.: (066) 292-43-47, <https://orcid.org/0000-0001-8727-3818>

Панов Микита Сергійович доктор психологічних наук, доцент, професор кафедри спеціальної освіти та психології, Комунальний заклад вищої освіти «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія» Запорізької обласної ради, вул. Наукового містечка, 59, м. Запоріжжя, 69017, тел.: (050) 936-10-29, <https://orcid.org/0000-0002-5085-8895>

Анісімова Людмила Василівна старший викладач кафедри спеціальної освіти та психології, Комунальний заклад вищої освіти «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія» Запорізької обласної ради, вул. Наукового містечка, 59, м. Запоріжжя, 69017, тел.: (095) 340-31-23, <https://orcid.org/0000-0001-5991-1608>

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ КОМПЛЕКСНОГО ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОГО СУПРОВОДУ ДІТЕЙ З АУТИЗМОМ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ

Анотація. У статті розкриваються окремі аспекти інклюзивного навчання осіб із аутичним спектром порушень. Підкреслено, що входження дитини у навчальне середовище є сильним аверсивним стимулом, необхідним є забезпечення поступової інтеграції школяра в групу дітей та врахування індивідуальних властивостей дитини. Описано головні труднощі включення дітей з аутизмом у клас масової школи. Зауважено, що діапазон поведінкових та інших порушень у дітей з розладами аутичного спектру досить широкий, що є важливим напрямом при професійному втручанні з боку педагога-психолога. Психолого-педагогічний супровід розглядається як складний процес взаємодії супроводжувачого та супроводжуваного, результатом якого є прогрес у розвитку дитини. Виокремлено та розкрито сутність принципів, які є головними в системі інклюзивної освіти та врахування яких є необхідною умовою для побудови ефективного комплексного психолого-педагогічного супроводу дітей з розладами аутичного спектру. Наведено головні особливості діяльнісного підходу, покладеного в основу психолого-педагогічного супроводу дітей з розладами аутичного спектру в інклюзивних освітніх установах. Зауважено, що розвиток дітей з аутизмом у інклюзивному освітньому середовищі, в значній

мірі, залежить від характеру організації доступної для них мовленнєвої, пізнавальної, предметно-практичної та навчальної діяльності. Підкреслено необхідність забезпечення повноцінних умов для особистісного та загальнокультурного розвитку на основі формування базових освітніх дій, що забезпечують як успішне засвоєння академічних результатів, так і життєвих компетенцій, що є основою соціальної успішності. Резюмовано, що принципи, яких слід дотримуватись при організації психолого-педагогічного супроводу є невід'ємною складовою комплексного діяльнісного підходу. Підкреслено, що поряд з іншими, значущою умовою успішного психолого-педагогічного супроводу дитини з розладами аутичного спектру в умовах інклюзивного навчання є тісна співпраця з батьками дитини та іншими значимими дорослими. Наведено різні підходи до налагодження комплексного психолого-педагогічного супроводу дітей з розладами аутичного спектру в умовах інклюзивної освіти.

Ключові слова: психолого-педагогічний супровід, аутизм, інклюзивне навчання, розвиток, діти з обмеженими можливостями.

Bocheliuk Vitalii Yosypovych, Full Doctor in Psychology, Professor, Honored Education Worker of Ukraine, Professor of the Department of Social Work and Psychology, «Zaporizhzhia Polytechnic» National University, Turhenyeva St., 39, Zaporizhzhya, 69063, tel.: (066) 292-43-47, <https://orcid.org/0000-0001-8727-3818>

Panov Mykyta Serhiyovych, Full Doctor in Psychology, Assistant Professor, Professor of the Department of Special Education and Psychology, Municipal Institution of Higher Education «Khortytsia National Educational Rehabilitation Academy» of Zaporizhzhia Regional Council, Naukovoho mistechka St., 59, Zaporizhzhya, 69017, tel.: (050) 936-10-29, <https://orcid.org/0000-0002-5085-8895>

Anisimova Lyudmyla Vasylivna, senior lecturer of the Department of Special Education and Psychology, Municipal Institution of Higher Education «Khortytsia National Educational Rehabilitation Academy» of Zaporizhzhia Regional Council, Naukovoho mistechka St., 59, Zaporizhzhya, 69017, tel.: (095) 340-31-23, <https://orcid.org/0000-0001-5991-1608>

THEORETICAL FUNDAMENTALS OF COMPLEX PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL SUPPORT OF CHILDREN WITH AUTISM IN CONDITIONS OF INCLUSIVE LEARNING

Abstract. The article reveals some aspects of inclusive education for people with autism spectrum disorders. It is emphasized that the child's entry into the learning environment is a strong aversive stimulus, it is necessary to ensure the gradual integration of students into groups of children and take into account the individual characteristics of the child. It is noted that the range of behavioral and other disorders

in children with autism spectrum disorders is quite wide, which is an important area of professional intervention by a teacher-psychologist. Psychological and pedagogical support is considered as a complex process of interaction between the accompanying person and the accompanied person, the result of which is progress in the child's development. The essence of the principles that are the main in the system of inclusive education and taking into account which is a necessary condition for building an effective comprehensive psychological and pedagogical support of children with autism spectrum disorders is highlighted and revealed. The main features of the activity approach, which is the basis of psychological and pedagogical support of children with autism spectrum disorders in inclusive educational institutions, are presented. It is noted that the development of children with autism in an inclusive educational environment, largely depends on the nature of the organization of accessible to them speech, cognitive, subject-practical and educational activities. The need to provide full conditions for personal and cultural development based on the formation of basic educational activities that ensure both the successful assimilation of academic results and life skills, which is the basis of social success. It is summarized that the principles to be followed in the organization of psychological and pedagogical support are an integral part of an integrated approach. It is emphasized that, along with others, a significant condition for successful psychological and pedagogical support of a child with autism spectrum disorders in the context of inclusive education is close cooperation with the child's parents and other important adults. Different approaches to the establishment of comprehensive psychological and pedagogical support of children with autism spectrum disorders in an inclusive education are presented.

Keywords: psychological and pedagogical support, autism, inclusive education, development, children with disabilities.

Постановка проблеми. Зважаючи на значущі зміни в навчальних закладах України, які є продиктованими реформуванням системи освіти, актуалізується проблема навчання дітей з обмеженими можливостями здоров'я в умовах загальноосвітніх шкіл. Так, одним із пріоритетних напрямів державної політики у сфері освіти є інклюзивне навчання дітей з обмеженими можливостями здоров'я. Враховуючи той факт, що входження дитини у навчальне середовище є сильним аверсивним стимулом, необхідним є забезпечення поступової інтеграції школяра в групу дітей та врахування індивідуальних властивостей дитини для нівелювання стресогенності нової для дитини соціальної ситуації розвитку.

Не зважаючи на розгалуженість напрямів роботи та підтримки дітей з обмеженими можливостями здоров'я, недостатня розробка методологічних основ психолого-педагогічного супроводу у шкільній системі значно впливає на якість навчання. До особливого класу дітей, включення яких у навчальний процес в умовах інклюзії викликає безліч питань та труднощів, слід віднести дітей з розладами аутичного спектру. Значущі проблемами налагодження комунікації та урегулювання поведінки в умовах інклюзії, недостатнє розуміння

фахівцями специфіки освоєння такими дітьми навчального матеріалу, складнощі у виборі адекватного здібностям аутичної дитини варіанта «освітнього маршруту» – це не повний перелік тих причин, що висувують на перший план необхідність окреслення теоретичних засад комплексного психолого-педагогічного супроводу дітей з аутизмом в умовах інклюзивного навчання.

Таким чином, актуальність проблеми визначається суперечністю між необхідністю психолого-педагогічного супроводу у школі та відсутністю належних науково-обґрунтованих рекомендацій у цьому напрямі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналізування наукової літератури з теми, надало змогу виявити наявність поодиноких публікацій, присвячених розкриттю певних аспектів психолого-педагогічного супроводу дітей з аутизмом в умовах інклюзивного навчання в Україні. Зокрема, у працях сучасних українських науковців представлено: опис особливостей комплексного психолого-педагогічного супроводу дітей з розладами спектру аутизму в умовах інклюзивно-ресурсного центру (О. Гаяш та М. Кляп); передумови та динаміку змін інклюзивної освіти, а також особливості діагностики, розвивальної та навчальної роботи з дітьми, які мають розлади спектру аутизму (Т. Шкварська); технології психолого-педагогічного супроводу дітей з аутизмом в освітньому просторі (Т. Скрипник); освітньо-психологічну інтеграцію (інклюзію) дітей із аутизмом (Д. Шульженко).

Також, проблематика статті висвітлюється у наукових працях таких зарубіжних науковців: Л. Беткера, Н. Гаджиєвої, Т. Дмитрієвої, Д. Маллаєва, Н. Мезенцевої, І. Мікулан, М. Панасенкової, Н. Семаго, О. Скорик, Є. Соломахіної та інших.

Мета статті – здійснити аналізування теоретичних засад комплексного психолого-педагогічного супроводу дітей з аутизмом в умовах інклюзивного навчання.

Виклад основного матеріалу. На сьогодні однією із пріоритетних задач у сфері інклюзивної освіти є навчання дітей з обмеженими можливостями здоров'я загалом та дітей з розладами аутичного спектру, зокрема, що актуалізує перед школою низку завдань, таких як: планування навчального процесу; створення інтегрованого навчання у кожному класі; створення та підтримку умов для прогресивної освіти; впровадження та підвищення ефективності психолого-педагогічного супроводу в освітньому процесі тощо.

Зупинимося на розгляді сутності концепту «супровід», який буквально розкривається як «йти разом з кимось як супутник» [1]. У сучасній психологічній науковій думці склалося кілька підходів до визначення «супроводу». У науковому тлумаченні поняття «супровід» вживається у кількох контекстах: розрізняють процес супроводу, метод супроводу та служба супроводу [2; 4; 6; 8].

Зокрема, Д. Шульженко [9] процес супроводу розуміє як підтримку функціонування дитини в умовах, оптимальних для успішного розкриття нею

особистісного потенціалу. На думку автора, «супровід» дітей з обмеженими можливостями здоров'я найтіснішим чином має поєднуватися як з охороною здоров'я, так і з динамічною оцінкою адаптованості дитини в освітньому середовищі та підтримкою оптимальної її адаптації у цьому середовищі. Отже, як слідує із визначення, супровід є необхідністю строгого, індивідуально визначеного дозування освітніх навантажень на дитину з обмеженими можливостями здоров'я. При цьому, освітні задачі, з однією сторони, повинні бути оптимальними та достатніми для повноцінного розвитку дитини, з іншого – не виходити за межі індивідуально допустимих для цієї дитини навантажень, щоб не спровокувати зрив адаптації.

Цілі та завдання процесу супроводу дітей з розладами аутичного спектру як суб'єкта навчальної діяльності – це безперервна підтримка силами всіх фахівців рівноважної ситуації між реальними можливостями дитини та динамічними показниками освітніх можливостей з боку суб'єктів освітнього процесу. З цього випливає, що, з одного боку, освітні впливи повинні бути індивідуально оптимальними, а з іншого – індивідуально допустимими, тобто не перевищувати меж індивідуальних адаптаційних можливостей та властивих дитині здібностей.

Так, одним із дієвих засобів підтримання рівноважної ситуації між реальними можливостями дитини та динамічними показниками освітніх можливостей є побудова індивідуального освітнього маршруту для дитини з розладами аутичного спектру, інтегрованого у загальноосвітнє середовище при підборі програмного змісту та спеціальних педагогічних технологій [3; 7; 8].

Зазначимо, що окреслення чітких меж комплексного психолого-педагогічного супроводу дітей з розладами аутичного спектру ускладнюється, перш за все, наявністю досить широкого спектру поведінкових порушень зазначеної категорії дітей. Так, поведінкові порушення можуть виявлятися, як у несформованості окремих рухів, так і у втраті доцільності комплексу рухів і поведінки. Це робить проблеми у поведінковій сфері аутичних дітей ще одним важливим напрямом професійного втручання з боку фахівців, задіяних у психолого-педагогічному супроводі. Так, проблеми, що відзначаються у дітей з психічними порушеннями аутичного спектру розвитку, дозволяють виокремити в полі психолого-педагогічного супроводу з ними кілька напрямів, зокрема: соціальний, емоційний, комунікативний та поведінковий [9]. Звернемося до розкриття кожного із зазначених напрямів.

Так, *соціальний напрям* роботи обумовлений проблемами, що виявляються у дітей при побудові соціальної взаємодії. Головне завдання, що реалізується у зазначеному напрямі – це всебічне стимулювання соціальної взаємодії дітей з розладами аутичного спектру з однолітками і наповнення його продуктивним розвиваючим потенціалом із використанням засобів психологічної практики [1].

Не менш значущий напрям роботи з дітьми з порушеннями аутичного спектру відноситься до *емоційної* сторони їхнього психічного розвитку. Емоційна сфера аутичних дітей характеризується бідністю, одноманітністю та

нездатністю брати участь у регуляції соціальної взаємодії. Найчастіше емоції, особливо у ранньому віці, виявляються лише на рівні примітивних афектів: задоволення разом із посмішкою чи невдоволення, роздратування, що супроводжується монотонним плачем чи слабко вираженим занепокоєнням загального характеру. Істотною проблемою в емоційному розвитку дітей з розладами аутичного спектру виступає їх надмірна ранимість, труднощі у вираженні своїх емоцій та розумінні емоцій інших людей, емоційна байдужість, відсутність здатності переживати радість від того, що інші люди щасливі [5].

Слабкий розвиток емоційної сфери дітей з розладами аутичного спектру знижує успішність процесів їх саморегуляції, несприятливо відбивається на стані внутрішньопсихічної та міжособистісної конфліктності дітей. Важливим наслідком є зниження для них можливості використовувати емоційну сферу для підвищення ефективності ігрової та навчальної діяльності. Результатом є уповільнення темпів соціалізації дітей з розладами аутичного спектру. Таким чином, емоційний напрям психолого-педагогічного супроводу дітей з розладами аутичного спектру створює одну з найважливіших галузей практичної діяльності фахівців у інклюзивних закладах освіти.

Комунікативний напрям роботи з аутичними дітьми обумовлений наявністю у них проблем у побудові вербальної та невербальної комунікації [7]. Так, найбільш очевидною особливістю таких дітей є недостатній розвиток або повна відсутність потреби у спілкуванні з оточуючими людьми. Це виявляється як у небажанні ініціювати спілкування з людиною, так і у небажанні підтримувати розмову, що вже почалася.

Необхідність *поведінкового напрямку* обумовлена значними порушеннями у поведінковій сфері аутичних дітей, які зводяться до реалізації стереотипних, повторюваних та однотипних інтересів, форм поведінки та діяльності. Для дітей, які мають порушення психічного розвитку аутичного спектру, характерна реалізація поведінкової активності за одним або декількома стереотипними та обмеженими типами інтересів.

Сучасні інклюзивні освітні установи створюють сприятливі умови для навчання, виховання, соціалізації та інтеграції дітей з розладами аутичного спектру, а також сприяють формуванню системи цінностей та поглядів для кращої взаємодії з оточуючими, незалежно від того, відрізняються вони чи схожі. Важливим є виокремлення принципів, які є головними в системі інклюзивної освіти та врахування яких є необхідним для побудови ефективного комплексного психолого-педагогічного супроводу дітей з розладами аутичного спектру. Так, до основних принципів можна віднести такі [8]:

- 1) реальні взаємини є необхідною складовою, в контексті якої може здійснюватися освітній процес;
- 2) для суб'єктів навчального процесу, досягнення прогресу полягає в тому, що вони можуть робити, а не в тому, що вони не можуть;
- 3) різноманітність спілкування є запорукою усестороннього розвитку особистості;

- 4) особистість цінна сама по собі, її цінність не залежить від здібностей та досягнень;
- 5) кожна людина здатна відчувати і думати;
- 6) право на спілкування та право на те, щоб бути почутим – має кожна людина;
- 7) кожна людина потребує розуміння, дружби та підтримки.

Інший погляд на систему принципів супроводу в освітньому інклюзивному закладі презентований у праці Д. Шульженко [9]:

- рекомендаційний характер маршруту супроводу для дитини;
- пріоритет інтересів дитини;
- безперервність супроводу протягом усього періоду становлення;
- мультидисциплінарність (комплексний підхід) супроводу.

Отже, врахування наведених принципів та центрування на індивідуальних особливостях кожної дитини є першочерговими засадами при побудові комплексної психолого-педагогічної моделі супроводу дітей з розладами аутичного спектру в умовах інклюзивного навчання.

Сучасні науковці Д. Маллаєв та М. Гаджиева [5] акцентують увагу на тому, що основним на початку загального навчання є згладжування проблем поведінки та проблем комунікації, які негативно впливають на організацію процесу навчання та на освоєння соціальних навичок. Результатом цього є недостатня розробленість концептуально-методологічних основ психолого-педагогічного супроводу дітей з розладами аутичного спектру фахівцями, які забезпечують рівні та адекватні умови для здобуття освіти.

У супроводі аутичної дитини виокремлюють чотири напрями діяльності [8]: забезпечення адекватного віку та освітнім потребам психічного та особистісного розвитку; створення відповідних освітніх умов та розробка педагогічно доцільних засобів допомоги з подолання труднощів, що виникають в інклюзії; супровід вчителів, що визначається педагогічними потребами у розробці та впровадженні технологій корекції розладів аутичного спектру у дітей; супровід батьків, що є системою заходів з надання допомоги батькам у вихованні аутичної дитини та надання їм спеціальної консультативної та психологічної допомоги; супровід взаємодії всього педагогічного колективу інклюзивної школи для надання їм організаційно-методичної допомоги та забезпечення адекватного доступного середовища всього освітнього соціуму.

Важливість комплексного підходу підкреслюють у своїх дослідженнях і О. Гаяш та М. Кляп [4], які резюмують, що «важливою умовою успішного психолого-педагогічного супроводу дитини з розладами аутичного спектру в умовах інклюзивного освітнього простору є тісна співпраця з батьками, які виховують таку дитину. Особливість роботи з батьками полягає у формуванні в них адекватного сприйняття власної дитини, її особливої поведінки, формування активної позиції участі в корекційному процесі. Корекційно-розвиткові заняття, які проводять вчитель-дефектолог, психолог, вчитель-логопед, в основному, проводяться у присутності батьків, що є важливим

фактором у створенні простору партнерства і довіри між сім'єю і педагогом. Батьки краще розуміють стан дитини, її проблеми, цілі і завдання роботи. Розвивається батьківська компетентність, виробляється єдиний підхід до формування тих чи інших навичок. Батьки проходять своєрідний практикум – як правильно організувати заняття з дитиною вдома, одержують домашнє завдання, уточнюють зі спеціалістом найближчі завдання» [4].

Отже, складність організації та реалізації комплексного психолого-педагогічного супроводу також полягає у тому, що для аутичних дітей необхідно створювати доступне середовище у системі навчання та виховання. Доступне середовище вимагає, щоб у навчанні та вихованні дітей з аутизмом поряд зі спеціальними педагогами та психологами брали активну участь та педагоги-психологи. Інклюзія або включення таких дітей до загального соціуму вимагає надання психолого-педагогічної допомоги батькам, дітям, вчителям та вихователям, соціальним працівникам.

Інтегративними є принципи психолого-педагогічного супроводу, запропоновані колективом авторів на чолі з науковцем А. Хаустовим [8]. Так, принцип *системності* забезпечує цілісний, комплексний підхід батьків (або осіб, що їх замінюють) та фахівців різних профілів спрямування до аналізування особливостей усестороннього розвитку та корекції порушень дітей з розладами аутичного спектру. Принцип *безперервності* розкривається через надання дітям та їх батькам постійної допомоги до чіткого визначення підходу або повного вирішення проблеми. Принцип *дотримання інтересів дитини* ґрунтується на необхідності центрування усієї діяльності міждисциплінарної команди фахівців на дитині та в інтересах дитини. Принцип *рекомендаційного характеру надання допомоги* забезпечує дотримання гарантованих законодавством прав батьків дітей з розладами аутичного спектру обирати освітні установи, враховуючи обов'язкове погодження з батьками питання про направлення дитини у спеціальні освітні установи. Принцип *варіативності* передбачає створення варіативних умов для отримання на належному рівні освіти дітьми з розладами аутичного спектру.

За визначенням А. Хаустова [8], здійснення діяльнісного підходу, покладеного в основу психолого-педагогічного супроводу дітей з розладами аутичного спектру в інклюзивних освітніх установах, передбачає:

1. Визнання того факту, що розвиток дітей з розладами аутичного спектру в освітньому середовищі залежить, в значній мірі, від характеру організації доступної для них мовленнєвої, пізнавальної, предметно-практичної та навчальної діяльності.

2. Індивідуалізація та варіативність змісту корекційно-розвивальної роботи у відповідності з особливими освітніми потребами дітей з розладами аутичного спектру, що забезпечують розвиток потенціалу та пізнавальних мотивів, сприяють розширенню форм взаємодії з однолітками та дорослими, успішній соціалізації та адаптації.

3. Надання освітнім результатам особистісного та соціально значимого характеру.

4. Забезпечення повноцінних умов для особистісного та загальнокультурного розвитку на основі формування базових освітніх дій, що забезпечують як успішне засвоєння академічних результатів, так і життєвих компетенцій, що є основою соціальної успішності.

Таким чином, кожен із представлених принципів є невід'ємною складовою комплексного діяльнісного підходу в організації та налагодженні психолого-педагогічного супроводу. Втім, на нашу думку, запропоновані принципи є не вичерпними, враховуючи сучасну мінливість освітнього простору та появу нових орієнтирів, центрація на яких може сприяти удосконаленню та розширенню меж традиційних поглядів.

Важливим для наших наукових пошуків є погляд Л. Беткера [1] на те, що у загальному вигляді психолого-педагогічний супровід аутичного школяра можна представити в послідовній реалізації таких етапів: діагностика, конструювання індивідуального освітнього маршруту, реалізація та підсумкова атестація. Розглянемо детальніше кожен із зазначених етапів.

На першому – *діагностичному* етапі – проводиться комплексне психолого-педагогічне обстеження з метою визначення індивідуальних особливостей дитини, виявлення причин, прогнозу проблем навчання. Необхідно відзначити, що основною метою психологічної діагностики є визначення структури дефекту: первинного, вторинного тощо.

На другому етапі супроводу аутичної дитини у школі – *проектуванні освітнього маршруту* – здійснюється вибір форми навчання, проходить постановка цілей та підбір методів навчання, які підходять конкретній аутичній дитині. Метою створення освітніх маршрутів є: забезпечення формування та реалізації освітніх потреб дітей на підставі вибору та оптимізації навчального, психічного та фізичного навантаження з урахуванням індивідуальних особливостей розвитку; організація найбільш оптимальних для дитини умов навчання з метою розвитку її потенціалу та формування необхідних знань, умінь та навичок; відображення специфічних для дитини засобів оволодіння необхідним (програмним) змістом [9].

Етап *реалізації індивідуального маршруту* школяра виступає у послідовній, тимчасовій організації принципу індивідуалізації. Обов'язковим моментом супроводу при реалізації індивідуального маршруту є проведення діагностичних зрізів стану психофізичного розвитку дитину з розладами аутичного спектру. Метою завершальної діагностики є *виявлення результатів дії маршруту*. Слід зазначити, що при побудові індивідуального освітнього маршруту дитини з розладами аутичного спектру необхідним стає комплексний підхід до діагностики, колегіальне обговорення результатів психологічної та педагогічної діагностики

Висновки. Визначено, що актуальність проблеми диктується суперечністю між необхідністю психолого-педагогічного супроводу у школі та відсутністю належних науково-обґрунтованих рекомендацій у цьому напрямі. Підкреслено, що освітні впливи повинні бути індивідуально оптимальними, а також –

індивідуально допустимими, тобто не перевищувати меж індивідуальних адаптаційних можливостей та властивих дитині здібностей. Наголошено на тому, що успішне вирішення завдання психолого-педагогічного супроводу аутичної дитини в школі можливе в тому випадку, коли методологічним стрижнем супроводу школяра визнається спільність зусиль, узгодженість усіх зацікавлених у його добробуті дорослих – це сім'я, педагоги, фахівці, включені до освітнього процесу, а також системно пов'язані державні служби, установи, організації, фонди тощо. Резюмовано, що узгодженість, інтеграція професійної діяльності різних спеціалістів в освіті є методологічною проблемою.

Література:

1. Беткер Л.М. Психолого-педагогическое сопровождение детей с расстройством аутистического спектра: учебно-методическое пособие для учителей и специалистов образовательных организаций / сост. Л.М. Беткер. – Ханты-Мансийск : РИО ИРО, 2013. – 82 с.
2. Бочелюк В.Й., Панов М.С. Психокорекція розладів аутичного спектру: історичний аспект. Теоретичні і прикладні проблеми психології та соціальної роботи. 2021. № 3(56). Т. 2. С. 122 –135.
3. Бочелюк В.Й., Панов М.С., Турубарова А.В. Психокорекція аутизму в Україні. Журнал «Перспективи та інновації науки». 2021. № 4(4). С. 318 –329.
4. Гаяш О.В. Комплексний психолого-педагогічний супровід дітей з розладами спектру аутизму в умовах інклюзивно-ресурсного центру / О.В. Гаяш, М.І. Кляп // Актуальні питання корекційної освіти. Педагогічні науки. – 2019. – Вип. 13. – С. 37–47.
5. Маллаев Д.М. Психолого-педагогическое сопровождение детей с нарушениями психического развития аутистического спектра / Д.М. Маллаев, М.Н. Гаджиева // Известия Дагестанского государственного педагогического университета. Психолого-педагогические науки. – 2017. – Т. 11, № 1. – С. 9–14.
6. Синьов В.М. Психологія інклюзивної освіти учнів зі спектром інтелектуальних та аутистичних порушень / В.М. Синьов, Д.І. Шульженко // Актуальні питання корекційної освіти. Педагогічні науки. – 2017. – Вип. 9(2). – С. 190–205.
7. Хаустов А.В. Психолого-педагогическое сопровождение обучающихся с расстройствами аутистического спектра. Методическое пособие / А.В. Хаустов, П.Л. Богорад, О.В. Загуменная, А.И. Козорез, С.Н. Панцырь, Ю.В. Никитина и др. – М. : ФРЦ ФГБОУ ВО МГППУ, 2016. – 125с.
8. Хаустов А.В. Особые образовательные потребности обучающихся с расстройствами аутистического спектра / А.В. Хаустов // Аутизм и нарушения развития. – 2016. – Т. 14, № 2. – С. 3–12.
9. Шульженко Д.І. Освітньо-психологічна інтеграція (інклюзія) дітей із аутизмом : монографія / Д.І. Шульженко. – К. : НПУ ім. М.П. Драгоманова, вид-во Хортицької національної академії, 2017. – 444 с.

References:

1. Betker L.M. (2013). *Psihologo-pedagogicheskoe soprovozhdenie detey s rasstroystvom autisticheskogo spektra: uchebno-metodicheskoe posobie dlya uchiteley i spetsialistov obrazovatelnyih organizatsiy* [Psychological and pedagogical support for children with autism spectrum disorder: teaching aid for teachers and specialists of educational organizations]. Hantyi-Mansiysk: RIO IRO [in Russian].
2. Bocheljuk, V. J., Panov, M. S. (2021). *Psihokorekcija rozladiv autichnogo spektru: istorichnij aspekt* [Psychocorrection of autism spectrum disorders: historical aspect]. Teoretichni i

prikladni problemi psihologii ta social'noi roboti -Theoretical and applied problems of psychology and social work, 3(56), 2, 122 –135 [in Ukrainian].

3. Bocheljuk, V. J., Panov, M. S., Turubarova, A. V. (2021). Psihokorekcija autizmu v Ukraїni [Psychocorrection of autism in Ukraine]. *Perspektivi ta innovacii nauki -Prospects and Innovations of Science*, 4(4), 318 –329 [in Ukrainian].

4. Haiash O.V. (2019). Kompleksnyi psykholoho-pedahohichnyi suprovid ditei z rozladamy spektru autyzmu v umovakh inkliuzyvno-resursnoho tsentru [Complex psychological and pedagogical support of children with autism spectrum disorders in an inclusive resource center]. *Aktualni pytannia korektsiinoi osvity. Pedahohichni nauky – Current issues of correctional education. Pedagogical sciences*, 13, 37–47 [in Ukrainian].

5. Mallaev D.M. (2017). Psihologo-pedagogicheskoe soprovozhdenie detey s narusheniyami psihicheskogo razvitiya autisticheskogo spektra [Psychological and pedagogical support for children with mental developmental disorders of the autism spectrum]. *Izvestiya Dagestanskogo gosudarstvennogo pedagogicheskogo universiteta. Psihologo-pedagogicheskie nauki – Bulletin of the Dagestan State Pedagogical University. Psychological and pedagogical sciences*, 11, 9–14 [in Russian].

6. Synov V.M. (2017). Psykholohiia inkliuzyvnoi osvity uchniv zi spektrom intelektualnykh ta autystychnykh porushen [Psychology of inclusive education of students with a range of intellectual and autistic disorders]. *Aktualni pytannia korektsiinoi osvity. Pedahohichni nauky – Current issues of correctional education. Pedagogical sciences*, 9(2), 190–205 [in Ukrainian].

7. Haustov A.V. (2016). *Psihologo-pedagogicheskoe soprovozhdenie obuchayuschihsya s rasstroystvami autisticheskogo spektra. Metodicheskoe posobie* [Psychological and pedagogical support for students with autism spectrum disorders. Methodological guide]. Moskva: FRTs FGBOU VO MGPPU [in Russian].

8. Haustov A.V. (2016). Osobyie obrazovatelnyie potrebnosti obuchayuschihsya s rasstroystvami autisticheskogo spektra [Special educational needs of students with autism spectrum disorders]. *Autizm i narusheniya razvitiya – Autism and developmental disorders*, 14, 3–12 [in Russian].

9. Shulzhenko D.I. (2017). *Osvitno-psykholohichna intehratsiia (inkliuziia) ditei iz autyzmom: monografiiia* [Educational and psychological integration (inclusion) of children with autism: a monograph]. Kyiv: NPU im. M. P. Drahomanova, vyd-vo Khortytskoi natsionalnoi akademii [in Ukrainian].